

Evald Flisar

Čas v življenju revije, 2

V uvodniku prve številke Sodobnosti 2001 sem zapisal: "Čas v življenju revije, ki zaobjema dve tretjini dvajsetega stoletja, je v zgodovini naroda in njegove kulture zabeležil neskončno število premikov, obratov ter nenadnih in postopnih sprememb. Izmenjale so se generacije piscev in generacije bralcev. Spreminjali so se družbeni in politični pritiski, pa tudi pogledi na literaturo in njeno vlogo v domačem in širšem prostoru. Pogled nazaj nam razkrije, da je znala Sodobnost skoraj vedno prisluhniti utripu časa; ne le njegovim zahtevam, tudi priložnostim."

Komaj tri leta pozneje se mora revija ponovno podrediti zahtevam in priložnostim časa. Pred drugo svetovno vojno je Sodobnost izdajala Slovenska književna zadruga. Po vojni je več kot trideset let gostovala pri Državni založbi Slovenije. Ko je ta pred petimi leti Drzno (o)Znanila Spremembe in se poleg elitnih knjižnih programov odrekla tudi reviji, je na pomoč priskočil takratni direktor Cankarjeve založbe Jože Korinšek. V prijaznem naročju Cankarjeve založbe je Sodobnost izhajala do vključno prve številke letošnjega letnika, ko se je Cankarjeva založba začela boleče utapljati v za zdaj nejasnih vodah mnogo večje Mladinske knjige. Res je: tudi Mladinska knjiga nas je bila pripravljena vzeti pod streho; sprejet je bil že načelni dogovor. Toda prevladalo je prepričanje, da bi bilo v časih, kakršni se nam obetajo, za revijo mnogo boljše, da se osamosvoji in postane društvo; nenazadnje zato, ker lahko s tem razširi dejavnost in začne izdajati kakovostne knjige, česar doslej kot gostujoča revija ni mogla početi.

In tako bo revija Sodobnost odslej izdajalo Kulturno umetniško društvo Sodobnost International. Razlog za "internacionalizacijo" je odločitev, da bo delovanje društva (in s tem delovanje revije) segalo čez slovenske meje, ne le v evropski, ampak tudi v globalni prostor. Sodobnost namerava vzpostavljati stike

z literarnimi revijami v drugih (znanih in manj znanih) jezikih ter spodbujati vzajemno prevajanje in objavljanje poezije, proze in esejistike. Samostojno ali v sodelovanju s tujimi založniki namerava izdajati antologije pesmi, kratke proze, dramatike, esejistike in tako prispevati k promociji slovenske literature na tujem in hkrati k boljšemu poznavanju tujih književnosti pri nas. Izdajati namerava dvojezične (slovensko-angleške) tekste sodobne slovenske dramatike in z njimi spodbujati zanimanje tujih gledališč za uprizarjanje slovenskih dramskih del. Prirejati namerava literarne nastope, pogovore, srečanja, obiske, debate doma in na tujem ter z njimi spodbujati bralno kulturo in širiti prepoznavnost slovenske književnosti. Posebej namerava skrbeti za širjenje bralne kulture med mladimi vseh starosti z izdajanjem ustreznih knjig za otroke in mladino ter s srečanji in skupnimi akcijami. Predvsem pa namerava društvo zagotavljati reviji Sodobnost nadaljnjo rast kakovosti, odmevnosti, prepoznavnosti ter razširjenosti doma in na tujem.

Revija uvaja pomembne vsebinske novosti in nove rubrike. Uredniški koncept sicer ostaja zvest dosedanji usmerjenosti revije. Sodobnost bo še naprej vsegeneracijska, politično nevtralna (čeprav ne brez posluha za politične, družbene in predvsem kulturne probleme), literarno, estetsko, filozofsko uravnotežena (vendar tudi polemična), hkrati pa bo skušala zajeti področja, s katerimi se primerljive revije ne ukvarjajo (ali vsaj ne dovolj). Tukaj imamo v mislih likovno umetnost (zato uvažamo Likovni forum), gledališko umetnost (zato razširjamo gledališko-kritiški del), praktične vidike pisanja, o katerih se pri nas skoraj ne govori (zato Literarna delavnica), ter načine razmišljanja o svetu in stvarnosti, ki ne sodijo v trenutno prevladujoči tok (zato Alternativna misel). Drugače rečeno: Sodobnost bo v prihodnje še bolj raznovrstna, bogatejša in zato še bolj nepogrešljiva za bralce in naročnike, ki želijo ostati v stiku s sodobnimi tokovi v umetnosti in literaturi.

Nova Sodobnost ni edino znamenje, da živimo v prelomnih časih. Ta so vse očitnejša in jih ne opažamo le v reorganizaciji družbenih vrednot pred vstopom v evropsko zvezo narodov, ampak tudi v duhovni sferi, kjer se ni mogoče otresti občutka, da se prioritete vse bolj nagibajo v prid materialnega, subjektivnega, individualnega, celo med pisatelji, tradicionalnimi varuhi duhovne podobe slovenstva. V tej številki se jih polemično loteva Maja Breznik, ki jim zamere, da od države zahtevajo, da jim od knjižničnih izposoj izplačuje nadomestilo v obliki neposrednega plačila ali štipendij. "Naj spomnimo: slovenska

mreža javnih knjižnic je nastajala desetletja z davkoplačevalskim denarjem, večina tega gradiva pa povrh vsega zajema avtorje, ki jim je trajanje avtorske pravice že zdavnaj poteklo. Slovenski pisatelji torej dejansko zahtevajo lastninsko pravico nad kulturno dediščino, slovensko in svetovno, ki smo jo desetletja skupaj zbirali v javnih knjižnicah, zato da bi imel vsakdo dostop do njih na podlagi temeljnih kulturnih in človekovih pravic." Očitek se stopnjuje v obsodbo: "Nedoumljivo je, da so slovenski pisatelji v tem svetovnem spopadu stopili na stran transnacionalnega kapitala, skupaj s farmacevtsko in agrokemično industrijo. Tako zlahka so pustili na cedilu ljudstvo, ki jih je stoletja spoštovalo kot svoje intelektualne zastopnike. V zameno za manjšo materialno korist so pisatelji pripravljene podpirati svetovni pohod kapitala, ki skuša z odtujevanjem osnovnih človekovih dobrin za preživetje – zdravil, kmetijskih semen in kulturnih dobrin – kopičiti gospodarsko in politično moč v rokah maloštevilnih posameznikov."

O svetovnem pohodu kapitala govori tudi (nekoliko manj polemično) Igor Škamperle v svojem razmišljanju o "pajkovem jeziku". Trdi, da živimo v "stanju posebnega materialnega in informativnega izobilja", kakršnega "v vsej zgodovini skoraj ne pomnimo". In se sprašuje: "Če še nikoli nismo živeli v tako bogatem svetu, zakaj ga kritiziramo?" Najbrž ne zato, ker smo nehvaležni, ampak v strahu, da se dogaja nekaj, česar ne obvladujemo. "Verjetno smo res priče spreminjanju globalne miselne paradigme, ki kot splošno polje definira temeljne selektivne kriterije vrednosti, pertinentnosti ali sprejemljivosti stvari, trditev in vzorcev, in kot takšna zajema vsa področja človeške družbe in kulture; od vzorcev časa do oblik želja, umetnosti in znanosti. Tehnološki razvoj, ki posega v vsakdanje življenje, je bil zadnjih deset let tako nagel, da mu teoretični razmislek ni mogel slediti. Šele zdaj nastajajo prve študije, ki skušajo oceniti in predvideti možne posledice za človeka in njegovo okolje nasploh."

Da se prelomno spreminja slovenska sodobnost, dokazujejo tudi neizprosni zakoni biološke zamenjave generacij. Skoraj v enem zamahu smo izgubili tri pomembne literarne ustvarjalce: Igorja Torkarja, Janeza Menarta in Rudija Šeligo (po vrstnem redu od najstarejšega do najmlajšega). Za vse velja, kar je Ciril Zlobec na žalni seji SAZU povedal o Janezu Menartu: "Vsaka smrt, kot vemo iz izkušnje, najbolj prizadene tiste, ki ostanejo. Za vsakim človekom, če nam je zaradi česar koli še posebno drag, zazija boleča praznina, ki jo polnimo – odvisno od tega, kako blizu smo bili pokojniku – vsak s svojim deležem žalosti,

nenadnega občutka osiromašenosti, hkrati pa – čudež življenja – tudi vsak s svojo samotolažbo ob zavesti, da za dragim pokojnikom ostaja nekaj, kar njega samega kot biološko bitje presega, kar traja tudi prek njegove telesne smrti.”

Ce neizogibnost odhoda s prizorišča literarnih podvigov povežemo z idejo o prevladi subjektivnega nad objektivnim, o kateri v svojem prispevku govori Nikola Petrovič, dobimo enačbo, ki ustreza vse bolj suvereni navzočnosti mlajše generacije v slovenskem prostoru. Mitja Čander, eden njenih najvidnejših predstavnikov, v pogovoru za Sodobnost pravi: “Utopija literarnovrednostnega objektivizma je bila že v izhodišču načrta. Spodjedla jo je postmodernistična teorija in kritika, ko je objavila zadnji doslej videni manifest, ki je govoril o propadu velikih zgodb. Krog ljudi, s katerimi sem se družil na primerjalni, kasneje na Tribuni ter z nekaterimi ob Beletri, je imel vse skozi v razpravah o literaturi na tapeti vprašanje, kaj se bo zgodilo z literaturo zdaj. Na živce nam je šel ves suhi intelektualizem postmodernizma kot dogme. Brali smo Rožanca, Ciorana, Dostojevskega, Bowlesa in druge ter se spraševali, ali bo literatura res postala le intertekstualno penetriranje in ali je sleherno vpletanje eksistencialne izkušnje res le anahronizem. Moja literarna generacija, če jo sploh lahko kako strnem, se je uprla tej samozadostni literarni paradigmi, a je bila hkrati z njo že tudi do te mere okužena, da ni niti pomislila na sledenje kakemu zares definiranemu trendu. Lekcija o ideološkem kiču, ki se kljub vsemu skriva v zgodbi o koncu velikih zgodb, se ni prijela le moje biološke generacije. Danes ne gre več za dilemo, ali vrednotiti ali ne oziroma ali imeti ob tem slabo vest ali ne. Jasno je, da se lahko opremo le na lastno presojo, ki je pač vselej pogojena s tem in onim. V tem ni nič slabega. Moja resnica o literarnem delu ali pojavu je moje videnje, z njim vas bom prepričal ali pa tudi ne. Morate pa biti vselej posebej pazljivi, ko se bom skliceval na obče resnice.”

In tako čas teče, *tempora mutantur*, kar je naravno in dobro, saj prinese veliko novega, je pa tudi neprijetno, saj teče prehitro in pohodi marsikaj dragocenega. Zaenkrat ni pohodil Sodobnosti, ki mu kot najstarejša slovenska (in evropska) literarna revija uspešno kljubuje že skoraj tričetrstoletja. Zanimivo bo videti, kaj bo kateri od naslednjih urednikov v katerem od svojih uvodnikov zapisal čez, recimo (ostanimo optimistični), petdeset let ...